

ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗАХИСТУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Зорік М. В.

*суддя Ковпаківського районного суду м. Суми
м. Суми, Україна*

Історія земельних правовідносин засвідчує, що земля в усі періоди суспільного розвитку, незалежно від місця її розташування, була, є і буде одним із найцінніших майнових активів не лише для фізичних чи юридичних осіб, а і самої держави. З цих підстав даний вид правовідносин займає особливе місце у правовій системі нашої держави, зважаючи також і на їх комплексність, що полягає у регулюванні даного інститут нормами не лише земельного, але і цивільного, адміністративного, екологічного права. З цих підстав Запотоцька О.В. та Пустовіт Ю. Ю. відмічають, що «земельні відносини є одним із найбільших за обсягом масивів врегульованих нормами права суспільних відносин, до яких залучено абсолютну більшість як приватних, так і публічних суб'єктів права» [1, с. 102].

Однією із головних рис, притаманних земельним правовідносинам, є їх невід'ємний взаємозв'язок із цивільно-правовим інститутом приватної власності. Земельна ділянка може перебувати як у приватній (спільній сумісній, спільній частковій), так і в державній власності або у власності територіальної громади, а тому кожна із вищезазначених форм передбачає і відповідні, притаманні їй способи судового захисту. Крім того, закон охороняє не лише землю як матеріальний природний об'єкт, але і забезпечує захист майнових прав на неї, що у свою чергу вимагає наявності ефективних механізмів регулювання земельних правовідносин.

Як слушно відзначає Малохліб О. С., право власності є первинним речовим правом на землю, його виникнення передує і є передумовою виникнення інших речових прав на землю, які є похідними саме від права власності. Саме власник може передавати користувачеві свою правомочність користування, надаючи йому повне або обмежене право на користування [2, с. 335].

Якщо ж розглядати земельні правовідносини з точки зору прав титульного власника, то останній має широкі повноваження щодо розпорядження своєю земельною ділянкою від її продажу, дарування, до передачі її в оренду, емфітевзис, суперфіції тощо. В той же час

власник може обробляти свою земельну ділянку самостійно та залишити її у спадок своїм рідним чи близьким.

Якщо ж ми говоримо про землю з точки зору держави, то тут земля в першу чергу відіграє політичну, економічну, соціальну роль. Разом з тим, земельні ділянки, а з ними і земельні правовідносини, окрім блага, яке вони приносять своєму землевласнику чи землекористувачу потребують і свого захисту. Наприклад, силою держави і її людей при вторгненні ворога на її територію, оскільки «територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою» (ч. 3 ст. 2 Конституції України).

Силою самозахисту фізичної чи юридичної особи, якщо цей спосіб захисту спрямований на протидію протиправним посяганням на їх земельні права є адекватним і узгоджується із поточним законодавством (ст. 19 ЦК України), оскільки до цього землевласників зобов'язує їх власність (ч. 3 ст. 13 Конституції України).

Але класичним способом захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав та законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб у сфері земельних правовідносин є суд, оскільки кожна особа, яка вважає, що її земельне чи цивільне право ким-то порушене, невизнане чи оспорюване або порушується її законний інтерес, має право звернутися до суду за їх захистом.

В той же час, реалізація такого права повинна здійснюватись на основі самостійно обраного способу захисту. При цьому способи захисту не придумуються ні фізичними, ні юридичними особами, вони є уніфікованими, а відтак їх перелік законодавчо закріплений в ч. 2 ст. 16 ЦК України і пов'язується із: 1) визнанням права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках (ч. 2 ст. 16 ЦК України) [3].

Як бачимо, вимога до обрання способу захисту свого майнового права, в тому числі і пов'язаного із земельними правовідносинами, має не довільний, а імперативний характер. В той же час кожен із вищезазначених способів судового захисту може мати місце у сфері земельних правовідносин, які набули спірного характеру, оскільки такі

правовідносини мають широкоформатний характер. Ті ж способи правового захисту, які не зазначені безпосередньо в ст. 16 ЦК України, вони за домовленістю сторін можуть мати місце в договорах, які укладають сторони на предмет користування чужою земельною ділянкою у вигляді оренди земель сільськогосподарського призначення, емфітевзису, суперфіцію, встановленню земельних сервітутів тощо.

Відсутність вказівки у позовній заяві про «спосіб (способи) судового захисту щодо прав та інтересів передбачених законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити» таким (п. 4 ч. 3 ст. 175 ЦПК України), тягне за собою залишення позовної заяви без руху з підстав «недодержання позивачем вимог, викладених у ст. 175 ЦПК України, а відтак суд постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху» (ч. 1 ст. 185 ЦПК України). «В ухвалі про залишення позовної заяви без руху зазначаються недоліки позовної заяви, спосіб і строк їх усунення, який не може перевищувати десяти днів з дня вручення ухвали про залишення позовної заяви без руху» (ч. 2 ст. 185 ЦПК України) [4].

Отже, для захисту земельних правовідносин, які набули спірного характеру і з цих підстав переносяться у сферу судового урегулювання, важливим питанням є визначення позивачем способу правового захисту свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного права, чи законного інтересу. В той же час спосіб захисту повинен завжди узгоджуватись із суттю предмету спору з одного боку, а з іншого – сприяти правовій визначеності правозастосування, а відтак і ефективності судового захисту.

Складність і багатогранність земельних правовідносин вимагає особливої підвищеної до них уваги як з боку законодавця, так і зі сторони судової гілки влади, яка формує правозастосовчу практику у даній сфері суспільних відносин. Наявність різноманітних і одночасно ефективних способів захисту майнових прав на землю у цивільному судочинстві є гарантією реалізації цих прав учасниками земельних правовідносин і водночас сприяє стабільності цивільно-правового обороту землі і зміцненню правового порядку в нашій державі.

Література

1. Запотоцька О. В., Пустовіт Ю. Ю. Особливості характеристики земельних правовідносин у межах їх адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2024. Вип. 84. Ч. 3. С. 102–107. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.16>

2. Малохліб О. С. Правове регулювання земельних відносин в Україні та Канаді: компаративний аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 334–337. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/78>

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.04.2026).

4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.04.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-639-6-6>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО КОРПУСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Костенко С. К.

*доктор філософії в галузі права,
професор кафедри організації судових, правоохоронних органів
та адвокатури,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Аналізуючи норми Закону України «Про прокуратуру» [1] (далі – Закон), можна виділити наступні організаційно-правові напрями формування прокурорського корпусу: а) добір прокурорів; б) переміщення; в) призначення та звільнення з адміністративних посад, г) припинення статусу прокурора. Суб'єктами владних повноважень, що реалізують вказані напрями управлінської діяльності, є Генеральний прокурор і окремі прокурори, які займають адміністративні посади, Рада прокурорів України (далі – РПУ) та Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів (далі – КДКП).

Досягненням реформування прокуратури в Україні відповідно до європейських стандартів є така засада в її діяльності як відкрите і конкурсне зайняття посади прокурора, критеріями для чого є добросовісність та професійна компетентність. Запроваджена в 2014 році законодавча модель хоча і була цілком транспарентною, проте для її ефективності цього виявилось замало через низьку атрактивність для потенційних аплікантів. В 2023 році умови і процедура добору